

ROMÂNII DIN BANATUL SÂRBESC ÎN PRIMĂVARA ANULUI REVOLUȚIONAR 1848

*Mircea Măran**

Cuvinte cheie: Banatul Sârbesc, români, sârbi, revoluție,
Keywords: Serbien Banat, Romanians, Serbs, revolution

Revoluția de la 1848-1849, unul din momentele de răscruce al istoriei europene în secolul al XIX-lea, a rămas până în zilele noastre o temă deosebit de interesantă pentru cercetătorii trecutului bătrânului continent. Ca ultima etapă a așa-numitei „revoluții atlantice”, prin care se termină seria de revoluții care au zguduit din temelii vechea orânduire de pe ambele coaste ale Oceanului Atlantic, Revoluția de la 1848-1849 cuprinde o serie de țări europene, ca Franța, țările germane, țările italiene, Monarhia Habsburgică, Țara Românească, având ecouri mai palide și în alte părți ale Europei.

La știrile despre evenimentele din Viena și Pesta din martie 1848, au avut loc frământări revoluționare și printre locuitorii Ungariei de Sud, inclusiv Banatul și Granița Militară. Astfel de frământări au primit o intensitate deosebită în orașele Panciova și Zemun, cât și printre țăranii din districtul Kikinda, iar într-o măsură mai mică și în alte părți ale Ungariei de Sud. Caracterul multietnic al Banatului s-a reflectat și prin participarea cetățenilor aparținând diferitelor naționalități bănățene la evenimentele care vor urma. Printre acestea au fost și românii, care în părțile vestice ale Banatului (Banatul Sârbesc), găsindu-se la periferia spațiului etnic românesc, vor fi constrânși să se alătore uneia dintre părțile intrate în conflict (mișcarea revoluționară sârbă și mișcarea revoluționară maghiară).

Românii din Banatul Sârbesc reprezentau o populație preponderent rurală, fiind dispersați în localitățile din jurul centrelor urbane mai importante – Vârșețul și Becicherecul Mare, găsite sub administrație civilă, respectiv Panciova și Biserica Albă, încadrate în Granița Militară. Un număr mai mic

* Școala Superioară pentru instruirea educatorilor, Vârșeț (Serbia), e-mail: maranmircea@yahoo.com

de români trăia și în orașele amintite, adăugând în acest loc și orașul Kikinda Mare, găsit într-o zonă în care elementul românesc era, din punct de vedere numeric, categoric inferior în comparație cu cel sârbesc, maghiar sau german.

În ceea ce privește evenimentele petrecute la Kikinda pe data de 24 aprilie, care, de fapt, aveau un caracter mai mult social decât național, în care cetățenii orașului și țăranii din împrejurimi s-au confruntat cu unitățile armatei regulate și, în urma retragerii acestora, s-au răfuit cu membrii magistratului urâți de popor, credem că printre participanții la acestea a fost și un număr oarecare de români. Aceasta se poate deduce pe baza numelor celor inculpați în asasinarea senatorului Aleksandar Čunčić, care a fost spânzurat de răsculați în după-amiaza revoltei. Pe baza raportului Tribunalului Districtual din Becicherecul Mare (din anul 1854), aflăm numele celor implicați, printre care au fost și Laza Bucur, Ișa Unguran, Ana Puia, Sima Moroșan¹, indivizi cu nume evident românești, ceea ce, totuși, nu înseamnă cu siguranță că aceștia au și fost români, având în vedere procesul accentuat de asimilare a românilor în această parte a Banatului. Pe de altă parte, în favoarea presupunerii noastre este faptul că la Kikinda într-adevăr a trăit în secolul al XIX-lea un oarecare număr de români. În anul 1854 de pildă, deci doar câțiva ani mai târziu, la Kikinda au fost înregistrați 442 de români, din numărul total de 14 903 locuitori². Un alt argument în favoarea eventualei participări a etnicilor români în revolta de la Kikinda îl reprezintă și faptul că în zilele acelea, pe la sfârșitul lunii aprilie 1848, prin zonă a circulat o proclamație anonimă, adresată „fraților și sârbi, și valahi, și germani, și maghiari, și slavi”³, în care sunt chemați cu toții să se ridice la arme pentru a-și obține dreptatea împotriva asupritorilor feudali.

O oarecare agitație a fost prezentă deja în luna aprilie și printre grănicerii din Regimentul Germano-bănățean cu sediul la Panciova, în majoritate sârbi, care la adunarea de la Țrepaia din 15 și 16 aprilie 1848 au dezbătut probleme de interes național și social, adoptând și o listă de revendicări în 28 de puncte, prin care au fost exprimate năzuințele naționale sârbești din Monarhie, adunarea reprezentând astfel un fel de avanpremieră a Adunării din Luna Mai

¹ Milivoj Rajkov, *Istorija grada Kikinde do 1918. godine*, Kikinda, 2003, p. 84

² *Ibidem*, p. 105

³ *Ibidem*, p. 83. Vezi și Арпад Лебл, *Прилог историји аграрног питања у Војводини 1848-1849*, Нови Сад, 1954, p. 40-41. Documentul este publicat integral în *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848-1849, серија I, књига I, март-јуни 1848*, Београд, 1952, nr. 177, p. 247-251

de la Sremski Karlovci. Este interesant că la această adunare au participat și grăniceri români din acest regiment, ceea ce observăm, printre altele, și din faptul că în punctul 27 al revendicărilor se cere eliberarea comunelor Ofcea și Borcea de plătirea impozitelor în caz de inundații pe holdele din aceste comune⁴. Deci, este clar că la această adunare au participat și reprezentanții comunei românești Ofcea, care va fi de la bun început devotată mișcării revoluționare sârbești din Monarhie.

La începutul lunii mai 1848, reprezentanții poporului sârb din Ungaria s-au întrunit la Sremski Karlovci, unde a avut loc așa-numita „Adunare din Luna Mai” (*Majska skupština*), la care s-a proclamat Voivodina Sârbească, de voievod fiind ales colonelul Stevan Šupljikac, în acel moment găsit pe frontul italian împreună cu unitățile de grăniceri. Mitropolia sârbă din Sremski Karlovci a fost avansată la rang de patriarhie, în frunte cu Josif Rajačić. Regimul revoluționar maghiar, în frunte cu Kossuth, nu a acceptat însă revendicările sârbilor, ceea ce va duce în curând, începând cu luna iunie, la izbucnirea ostilităților între sârbi și unguri, care repede s-au transformat într-un sângeros război civil purtat pe meleagurile Ungariei de Sud, în primul rând în Banat și care va dura până în luna august 1849. La început, revoluționarii maghiari s-au bucurat de un sprijin tacit al Curții de la Viena, găsită și ea într-o situație dificilă, atât din cauza situației din Austria, cât și din cauza războiului cu italienii, astfel că abia în toamna anului 1848, regimul habsburgic își va întoarce armele împotriva revoluționarilor maghiari. Între timp, sârbii au fost nevoiți să lupte singuri împotriva armatei maghiare care, într-o oarecare măsură, până în toamna acestui an, a fost sprijinită și de trupele imperiale.

Atitudinea românilor bănățeni față de evenimentele din 1848, în special în primele luni ale Revoluției, a fost în general cea de susținere a mișcării revoluționare maghiare. Pe data de 15/27 iunie 1848 a avut loc la Lugoj marea adunare a românilor din Banat. Conducătorii mișcării revoluționare a românilor din Banat sprijineau programul revoluționarilor maghiari, distanțându-se de revoluționarii sârbi, din motivul că Eftimie Murgu și colaboratorii săi considerau că una din sarcinile principale ale românilor este despărțirea de biserica sârbească și formarea unei biserici ortodoxe române independente. Pe

⁴ *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848-1849*, nr. 122, p. 177-179; Mihovil Tomandl, *Istorija Pančeva*, Pančevo, 2003, p. 123. Vezi și I. Baba, V. Mic, *Ovcea, pagini de istorie culturală și spirituală*, Novi Sad, 2007, p. 17

de altă parte, cazuri de rezistență împotriva maghiarilor, mai concret împotriva înrolării în gărzile maghiare au fost prezente și în satele românești, dar acest fenomen avea mai mult un caracter social decât unul național. Astfel, locuitorii satelor Stefansfeld, Ernesthazi și Sărcia Română (lângă Becicherecul Mare) au afirmat că ei nu vor intra în gardă până ce pământul lor nu va deveni liber, asemănător celui urbarial⁵, astfel că în aceste localități nici nu a fost făcută trecerea în evidență a gardiștilor, autoritățile fiind în același timp rezervate și în ceea ce privește acordarea de arme localnicilor⁶. Agitațiile în rândul țărănimii au fost prezente pretutindeni în primăvara revoluționară, având un caracter antifeudal și mai puțin național. În ele, după cum deja am afirmat, a participat și țărănimea română. Mișcările țărănești vor fi prezente și în fazele mai târzii ale Revoluției, menținându-și caracterul lor social⁷.

În ceea ce privește partea de sud-vest a Banatului, în special Granița Militară, cu sau fără voia lor, românii se vor alătura mișcării revoluționare sârbești, participând în războiul împotriva maghiarilor. De fapt, românii din Banatul Vestic au fost într-o oarecare măsură dezorientați în prima fază a evenimentelor revoluționare de la 1848. Ambele părți găsite în conflict, și sârbii și maghiarii, contau pe ajutorul populației din satele românești, la fel ca și pe cea din localitățile germane și slovace.

Încă la Adunarea din Luna Mai de la Sremski Karlovci, la care de fapt au participat și numeroși deputați din Banat, printre care și din satele cu populație românească ale Banatului Vestic (Maramorac, Deliblata, Satu Nou, Dobrița, Ofcea, Alibunar, Doloave, Sân-Mihai, Grebenaț, Cuvin, Straja, Oreșat, Biserica Albă)⁸, în punctul 6 al concluziilor s-a sprijinit ideea independenței și a egalității poporului român cu celelalte popoare din Monarhie. Pe baza listelor celor prezenți la această adunare ne dăm seama însă că printre acești deputați veniți din satele amintite (care în majoritate erau mixte, cu populație

⁵ Арпад Лебл, *op.cit.*, p. 52

⁶ *Ibidem*, p. 47

⁷ O astfel de mișcare a țărănimii germane și române este amintită de Arpad Lebl, *op.cit.*, p. 53, fără a fi însă specificată perioada în care s-a desfășurat (probabil în toamna anului 1848 sau chiar la începutul anului 1849), în care aceștia, crezând că armata este de partea lor, au început să ocupe pământul nobilimii.

⁸ Daka Popović, *Pančevo u srpskom pokretu 1848-1849*, Novi Sad, 1954, p. 13-14. Vezi și D.J.Popović, *Srbi u Vojvodini*, 3, p. 237

româno-sârbă, unele și germană), erau doar câțiva români⁹. Din localitatea Sân-Mihai, de pildă, la această adunare de la Sremski Karlovci a participat grănicerul Gheorghe Tomici. Cu această ocazie, locuitorii Sân-Mihaiului transmit prin intermediul episcopiei Vârșețului patriarhului Rajačić o petiție¹⁰, în care cer sprijinul patriarhului și își declară adeziunea față de Voivodina sârbească, promițând că vor executa toate ordinele conducerii acesteia. Documentul a fost semnat de un grup de cetățeni ai Sân-Mihaiului, în numele „întregii comunități”: Dumitru Muntianu, Gheorghe Moroșan, Gheorghe Pavlov, Arsenie Jamaț, Todor Gătăianț, iar în continuare semnează și membrii comunității bisericești: Gheorghe Tomici (președinte), Ioan Munteanu (vicepreședinte), Vasilie Sfera (secretar), Todor Cioban, Gheorghe Stefan, Petar Stefan, Panta Miroșan. Gheorghe Tomici s-a înapoiat de la Adunare cu o scrisoare de la „sfântul patriarh ales”, în care se comunicau hotărârile aduse, printre care și cea că „luminatul nostru monarh a acordat fiecăruia cele cerute”¹¹. Mai târziu se va vedea, însă, că sâmienții vor ajunge în conflict cu mișcarea revoluționară sârbă.

Întorcându-ne la participanții români la Adunarea din Luna Mai din Sremski Karlovci, pe lângă Gheorghe Tomici, mai îl amintim și pe Mihai Nicolaievici din Straja și Iovan Roșculeț din Satu Nou, apoi pe Gheorghe Dimitrievici din Grebenăț și Gheorghe Iovanovici din Ofcea. Este posibil, pe baza numelor lor, ca printre participanții la adunare să fi fost și alți români, veniți din localitățile în care elementul etnic românesc era deja pe cale de dispariție și care, credem, nu susțineau interesele naționale ale poporului român (de pildă, Gavril Barbul din Baranda, Jivan Flora din Krușcița, Ignat Muncean din Zagaița, Iosif Bocșan din Samoș)¹².

Pe baza hotărârii din punctul 6 al Adunării din Luna Mai, la 17 mai a fost trimis de către Comitetul Principal sârbesc un apel în care românii sunt chemați la colaborare și luptă comună¹³, pe care aceștia l-au privit la început cu neîncredere, chiar din cauza tendinței de a se elibera de sub tutela bisericii ortodoxe sârbe. Printre românii din Banatul Vestic încă înainte de

⁹ D.J.Popović, *op. cit.*, p. 237-241

¹⁰ Documentul este citat în Panta Cebzan, *Sânmihaiul în vâltoarea Revoluției din 1848 (I)*, Timișoara, 1/2002, p. 16

¹¹ Radu Flora, *Relațiile sârbo-române, noi contribuții*, Panciova, 1968, p. 98

¹² *Ibidem.*

¹³ Slavko Gavrilović, *Srbi u Revoluciji 1849-49*, în *Istraživanja*, 5, 1976, p. 254.

revoluție a fost prezentă ideea independenței bisericești, susținută ferm de unii conducători ai mișcării naționale române. Astfel, capelanul din Dobrița, Martinian Moraru, român originar din Uzdin, un om energetic și curajos, a cutreierat satele cu populație românească din împrejurime pentru a propaga această idee¹⁴, până ce, la 1848, a fost trimis cu unitățile de grăniceri în Italia, ca preot militar, iar la întoarcerea sa a fost strămutat de autoritățile bisericii sârbe în satul sârbesc Țrepaia, evident pentru a fi zădărnicită activitatea sa națională. O luptă consistentă pentru obținerea independenței bisericești, care era în toi deja de decenii în șir, o purtau românii din Biserica Albă, luptă care în timpul evenimentelor de la 1848 va escala chiar și în ciocniri violente între orășenimea germană și cea română din Biserica Albă, pe de o parte, și cea sârbă, pe de cealaltă parte.

La Panciova s-a înființat la 2 iunie 1848 un Comitet Districtual¹⁵ (în limba sârbă *Okružni odbor*, denumit în documentele timpului scrise în limba română din această parte a Banatului - „conședere împrejur”)¹⁶, subordonat Comitetului Principal sârbesc de la Sremski Karlovci, care a încercat să-și manifeste autoritatea sa asupra tuturor localităților din Granița, inclusiv cele cu populație românească. Unele localități românești, în primul rând Uzdinul și Sân-Mihaiul, se vor opune revoluționarilor sârbi, refuzând să se supună ordinelor Comitetului Districtual. Uzdinul, „ca urmare a propagandei purtate de guvernul maghiar prin intermediul unor români”, privea cu neîncredere înspre mișcarea sârbească. Din raportul subcomitetului sârbesc din localitatea Idvor dat taberei militare de la Perlez din 13/25 iunie, pe baza informațiilor oferite de grănicerul Rista Silaški, care chiar atunci s-a înapoiat de la Uzdin, unde a discutat cu comerciantul Gruja Panić care trăia la Uzdin, reiese că „uzdinenii au o mare frică de sârbi” și din această cauză patrulează în fiecare noapte cu armele în mână, privind cu neîncredere înspre sârbii din satele vecine și așteptând un ajutor de 300 de soldați, deoarece „ei au încredere doar în comanda generală și în împăratul Ferdinand”¹⁷, pe când la sârbi privesc ca la niște răzvrățiți care merg împotriva împăratului. Uzdinenii au fost îndemnați la rezistență împotriva revoluționarilor sârbi și de ospătarul local

¹⁴ Lazar Nikolić, *Hronika mesta Dobrica u Banatu*, Panciova, 2003, p. 82, 150-151.

¹⁵ Mihovil Tomandl, *Istorija Pančeva*, Panciova, 2003, p. 132.

¹⁶ Pe baza documentelor în limba română din anii revoluționari păstrate în Arhivele Istorice din Panciova

¹⁷ Daka Popović, *op.cit.*, p. 21.

Schumpfhauzer¹⁸, evident german. La rândul lor, și locuitorii satului Idvor priveau cu frică înspre Uzdin, deoarece toți oamenii înarmați din acest sat se găseau în tabăra de la Perlez, iar satul lor „este cel mai apropiat de Uzdin”. De aceea, idvorenii cer ajutor de la Comitetul Districtual din Panciova, considerând că satul lor este „în mare pericol”. Și, într-adevăr, în curând s-a ajuns la conflicte între locuitorii celor două sate. Idvorenii au trimis la 25 iunie 1848 o plângere taberei sârbești din Perlez (în care erau de fapt staționați, pe lângă grănicerii sârbi, și grăniceri români¹⁹). Anume, conform informațiilor furnizate de idvoreanul Stefan SekezoV, uzdinenii au pătruns în seara precedentă, înainte de amurg, cu patru care în hotarul lor, l-au bătut pe ciobanul acestuia, l-au legat și au vrut să-l omoare, după care au luat întreaga turmă, alcătuită din 69 de miei și 80 de oi. Uzdinenii au pătruns încă o dată cu șase trăsuri în hotarul Idvorului, au tăiat ovăzul, l-au încărcat în trăsuri, l-au bătut pe un „subașă”²⁰, amenințând că imediat ce vor termina cu cositul, vor aprinde totul²¹. Omul căruia i-au luat ovăzul nu a îndrăznit să ia nicio măsură. În plângere se spune că „poporul nostru (idvorenii - M.M.) s-a speriat în așa măsură încât unii oameni nu îndrăznesc în hotarul lor nici la holdă să meargă de acești ticăloși, deoarece la sârbii noștri pașnici s-a trezit o frică de nedescris de acești canibali”²². La această plângere, colonelul Drakulić, comandantul taberei de la Perlez, a dat un termen de 48 de ore uzdinenilor ca să recupereze pagubele pe care le-au provocat, în schimb va lua măsuri „care vor duce la distrugerea lor”. Acest raport trebuie privit într-o oarecare măsură doar ca o părere subiectivă a unor participanți direcți în aceste conflicte. În tot cazul că, admitând ideea că uzdinenii în secolul al XIX-lea au fost într-adevăr destul de combativi, aceasta se poate desigur spune și despre revoluționarii sârbi, care, intrând în conflict cu maghiarii, i-au forțat pe români, dornici mai degrabă să rămână neutrii în conflictul sârbo-maghiar, să treacă de partea lor. Românii din Uzdin, asemănător celor din alte localități din această parte a Banatului, s-au găsit astfel „între ciocan și nicovală”, după cum s-a exprimat Teodor Frențiu într-o scurtă lucrare a sa despre trecutul Uzdinului. Considerăm, pe

¹⁸ Arhivele Istorice din Panciova, Fond *Okružni odbor (1848-49)*, nr. 54 (în continuare A.I.P.).

¹⁹ D.J.Popović, *op. cit.*, p. 249

²⁰ Păzitor de câmp

²¹ Despre aceste evenimente vezi și: Mihovil Tomandl, *Prilog istoriji Okružnog odbora u Pančevu, 1848-1849*, în *ZbDN*, 1965, p. 137

²² Daka Popović, *op.cit.*, p. 28

de altă parte, ca neîntemeiată și într-o oarecare măsură exagerată și afirmația lui Mihovil Tomandl că „românii din Banat îi considerau pe sârbi ca dușmani ai lor și așa se comportau cu ei”²³. Cazurile individuale și izolate de conflicte între unii cetățeni aparținând celor două popoare nu trebuie în niciun caz generalizate.

O situație similară era prezentă și în relațiile cu localitatea românească Sân-Mihai (azi Locve). La Sân-Mihai, „mișcarea trece prin diferite forme, de la neutralitate și până la înclinare spre maghiari”²⁴, iar despre adeziunea unor sâmienți față de patriarhul Rajačić deja am vorbit. Despre preotul Alexandru Sfera din această localitate se spunea că are o „ținută promaghiară”²⁵. Din cauza înclinării sale înspre revoluționarii maghiari, acest preot se va refugia mai târziu la Becicherecul Mare, unde va rămâne până la moarte în anul 1850²⁶. La Alibunar, sat găsit în vecinătatea Sân-Mihaiului, a fost înființată o tabără militară a revoluționarilor sârbi, comandată de Dimitrije Stanimirović și în care se găseau, pe lângă voluntari sârbi, și un număr de români din Alibunar și din alte localități. În acest loc trebuie totodată amintit și faptul că unitățile de grăniceri aparținătoare Regimentului Iliro-bănățean, printre care a fost și Compania a III-a, alcătuită în majoritate din români din Alibunar, a fost trimisă încă la 9 aprilie în Italia²⁷, cu scopul de a participa la luptele împotriva revoluționarilor italieni. În Italia au fost trimiși și românii din Petrovasâla²⁸, Dobrița²⁹ și din alte localități. Și la Alibunar a fost înființat un subcomitet revoluționar sârbesc, alcătuit din preoții Ioța Gruici și Nicolae Gian și din magistrul poștal Srećkov³⁰. Se poate observa, deci, că românii din Alibunar, asemănător celor din Ofcea, s-au alăturat mișcării revoluționare sârbe încă de la început. Problemele au apărut însă în relațiile cu sâmienții. Sân-Mihaiul avea o poziție importantă având în vedere că se găsea aproape de tabăra de la Alibunar, făcea parte din Granița Militară, dar se mărginea cu localitățile aparținătoare comitatului Torontal-Armiaz (azi Jermenovci) și Sân-Ianăș (azi

²³ Mihovil Tomandl, *Istoriја Pančeva*, p. 161

²⁴ Pavel Gătăianțu, Panta Bagiu, *Locve ieri și astăzi*, Novi Sad, 1989, p. 28

²⁵ *Ibidem*, p. 29

²⁶ Pavel Gătăianțu, *Biserica din Locve (Sân-Mihai)*, Novi Sad, 2000, p. 45

²⁷ Teodor Petrișoru, *Monografia comunei Alibunariu*, Caransebeș, 1896, p. 23

²⁸ N.Pența, *Monografia comunei Român-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, Oravița, 1911, p. 37

²⁹ L.Nikolić, *op. cit.*, p. 63

³⁰ T. Petrișor, *op. cit.*, p. 24

Barițe), cu care aveau relații tradiționale de colaborare și desigur că aceștia aveau influență și asupra atitudinii sâmienților în ceea ce privește relația cu tabăra de la Alibunar. Totodată, Sân-Mihaiul avea și o poziție strategică care putea să aibă importanță în cazul unui eventual atac al unităților de la Alibunar asupra Vârșetului³¹.

Pentru a-i atrage și pe sâmienți în tabăra antimaghiară, la Alibunar s-a format o delegație, care a plecat cu două trăsuri înspre Sân-Mihai. În prima trăsură, a lui Adam Gian, au fost preotul Nicolae Gian, Andrei Străin și Miloș Ciudomir, iar în trăsură lui Dimitrie Olariu au fost Zaharie Gian și Achim Roșu³². Tratatările cu sâmienții nu au reușit, iar la întoarcere, prima trăsură a fost atacată de o unitate ungurească și capturată. Trăsura a doua s-a întors la Alibunar și a raportat despre cele întâmplate. Nici încercarea următoare de a se înțelege cu sâmienții nu a reușit. Din alte surse aflăm că la 25 iunie³³ au venit primii delegați din Alibunar la Sân-Mihai, cerând ca acest sat să trimită 50 de oameni înarmați în tabăra de la Alibunar³⁴. Sătenii au trimis 50 de ostași, însă în aceeași zi au sosit în sat și delegații guvernului revoluționar maghiar, care au reușit să-i convingă pe sâmienți să rămână fideli maghiarilor. De fapt, membrii delegației au citit sâmienților proclamația lui Eftimie Murgu în care se cere de la satele românești să se opună revoluționarilor sârbi³⁵. La îndemnul preotului Alexandru Sfera au fost trimise trăsuri la Alibunar pentru înapoierea ostașilor.

O altă variantă a celor întâmplate ne-o prezintă Radu Flora, care citează un document păstrat în arhivele mitropolitane de la Sremski Karlovci³⁶, din care reiese că, ajungând soldații sâmienți la Alibunar, unde se găsea și sediul companiei, „domnul oberlaintnant” a dat ordin ca niciun soldat „să nu îndrăznească” să se ducă în tabăra sârbească, deoarece nu exista ordin în

³¹ S. Mileker, *Povesnica...*, II, p. 10

³² *Ibidem*.

³³ Alți autori afirmă că această delegație a venit la Sân-Mihai la 15 iunie. Vezi Panta Cebzan, *Sânmihaiul în vâltoarea Revoluției de la 1848* (II), Timișoara, 2/2002, p. 11.

³⁴ P. Gătăianțu, P. Bagiu, *op. cit.*, p. 29. Din altă sursă aflăm că sâmienții apți de serviciul militar trebuiau să fie duși în tabăra de la Perlez, conform ordinului Comitetului Districtual din Panciova (Radu Flora, *op.cit.*, Panciova, 1968, p. 98)

³⁵ Panta Cebzan, *op. cit.* (II), p. 11

³⁶ Documentul *Od Sent-Mihaiske obštine na Svetog Patriarha*, Arhivele mitropolitane din Sremski Karlovci, 1849, nr. 985/I. citat de Radu Flora, *op.cit.*, capitolul *Sâmiiaiul la 1848*, p. 94-101.

acest sens nici de la Comanda Generală, nici de la „luminatul împărat”, așa că puteau să meargă în tabăra sârbească doar ca voluntari. Într-o astfel de situație, conform aceluiași document, soldații s-au întors la casele lor. Din același document reiese că sâmiienții au trimis după aceea trei deputați la Timișoara la „domnul comandirender”, care i-a sfătuit să caute să-și salveze viața lor și a copiilor lor, iar celelalte „chiar dacă s-ar prăpădi toate”. Membrii delegației au primit cu această ocazie câteva manifeste și proclamații, iar apoi au plecat acasă.

În același timp, sâmiienții au anunțat satele vecine (Armiaz, Sân-Ianăș, Zicidorf), cerând acțiune comună împotriva revoluționarilor sârbi. Au fost puse și santinele în direcția Alibunarului. Deja în ziua următoare, de la Alibunar a sosit la Sân-Mihai o nouă delegație, alcătuită din opt persoane, dar nici aceasta nu a reușit să-i convingă pe sâmiieni să treacă de partea sârbilor³⁷.

La 28 iunie, o delegație sârbească nouă, formată dintr-un preot, un grănicer și un voluntar din Serbia, a venit la Sân-Mihai, însă aceștia au fost arestați de sâmiieni și trimiși la Timișoara. În urma acestui incident, sâmiienții împreună cu aliații lor au atacat sentinelele sârbești, pătrunzând înspre șanțurile Alibunarului. Printre aliații sâmiienților în timpul acestor evenimente au fost cetățenii satului românesc Sân-Ianăș, care vor participa în luptele împotriva unităților de la Alibunar³⁸. Auzind însă că din partea satului Ilangea se apropie o unitate formată din câteva sute de răsculați sârbi, sâmiienții au trimis delegați la Vârșeț, cerând ajutor de la armata regulată. De la Vârșeț au fost trimise două companii de infanterie și două escadroane de ulani pentru apărarea celor trei sate: Sân-Mihai, Armiaz (Jermenovci) și Zicidorf (Plandiște)³⁹. Ca urmare, la 1 iulie (după alte surse la 30 iunie) a pornit din tabăra de la Alibunar o formație numărând cca. 9000 de oameni, cărora li s-au alăturat și o unitate din satul românesc Nicolinț cu scopul de a ataca Sân-Mihaiul. În ceea ce-i privește pe nicolinceni, mulți dintre aceștia au plecat în această acțiune fără voia lor, preferând să se ocupe de treburile lor de acasă⁴⁰, astfel că subcomitetul local a cerut de la comisarul popular din Alibunar să aducă ordin în legătură cu chemarea nicolincenilor în armată, pentru că nu pot trimite oamenii la Alibunar

³⁷ P. Gătăianțu, P. Bagiu, *op.cit.*, p. 31

³⁸ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, p. 83

³⁹ P. Gătăianțu, P. Bagiu, *op.cit.*

⁴⁰ A.I.P, Fond *Okružni odbor (1848-1849)*, nr. 111.

prin cuvinte frumoase⁴¹. În fruntea unității de grăniceri de la Nicolinț se afla caporalul Mihail Greoneanț⁴². În apropierea Sân-Mihaiului au fost însă atacați de o unitate ungurească alcătuită din 300 de ulani din Vârșeț⁴³, intrată deja în această localitate, care i-a constrâns să se retragă, lăsând pe câmpul de luptă mai mulți morți și răniți. Luând poziții mai bune în grădinile din apropiere, răsculații din tabăra de la Alibunar au tras în soldați, ucigându-l pe un căpitan de cavalerie din Compania a III-a (contele d'Orsay, primul ofițer maghiar care și-a pierdut viața în războiul civil din Banat, care după ce a căzut de pe cal a fost ucis cu toporul de grănicerul Glișa Ivașcu), astfel că unitatea militară din Vârșeț a fost nevoită să se retragă. În urma acestei ciocniri, răsculații sârbi au atacat Sân-Mihaiul, folosind în acest atac și trei tunuri, l-au cucerit și i-au dat foc. Au fost mai mulți morți și răniți (unitățile de la Vârșeț au avut în total 3 răniți și doi morți), iar cca. 70 de case au fost distruse⁴⁴. Atacul a fost executat de 3000 de revoluționari sârbi, printre care se găseau și 30 de voluntari din Serbia⁴⁵. După ce armata s-a retras înapoi la Vârșeț, locuitorii Sân-Mihaiului au încercat să intre în legătură cu tabăra de la Alibunar, pentru a trimite în sfârșit grănicerii în această tabără, însă aceștia îi resping categoric, ba chiar după șapte zile răsculații sârbi au pătruns încă o dată în Sân-Mihai, folosind și un tun și distrugând clădirile care au mai rămas. Se pare că la aceste devastări au participat și țărani din satele învecinate⁴⁶, „care au aprins întregul sat, astfel că doar biserica a fost cruțată”⁴⁷.

Populația Sân-Mihaiului și-a căutat adăpost în satele învecinate, unde a rămas întreaga vară a anului 1848 și, în astfel de condiții, și-a adunat roadele de pe câmp, neîndrăznind să intre în sat, deoarece trupele de la Alibunar i-au

⁴¹ *Ibidem*, nr. 115

⁴² Și nu „căpitanul național” *Mihai Gremnaut*, cum este specificat în *Monografia comunei Alibunariu* a lui Teodor Petrișor, p. 24. Această monografie, deosebit de importantă pentru cunoașterea unor detalii referitoare la evenimentele revoluționare din Alibunar, este publicată în anul 2005 și în versiunea în limba sârbă în editura Arhivelor Istorice din Panciova.

⁴³ După unii autori la 30 iunie (G. Popi, *Românii din Banatul sârbesc*, Panciova-București, 1993, p. 83; Mihovil Tomandl, *Istorija Pančeva*, Pančevo, 2003, p. 161)

⁴⁴ G. Popi, *op. cit.*, p. 83; Srećko Mileker, *Istorija Banatske vojne granice*, Pančevo, 2004, p. 151; P. Gătăianțu, P. Bagiu, *op. cit.*, p. 31

⁴⁵ M. Tomandl, *op. cit.*, p. 161

⁴⁶ Desigur din cele sârbești

⁴⁷ *Новине читалишта београдског*, Belgrad, 27, 1848, p. 237

hărțuit neîncetat. În această „bejanie”, sâmienții au ajuns „până la Cicidorf”⁴⁸. Despre evenimentele de la Sân-Mihai a fost încunoștiințat chiar și Kossuth, care, într-un discurs ținut la Pojun la 29 iunie/11 iulie, declară că „ne doare inima că în regiunile în care s-a declanșat răscoala au loc și anumite nenorociri, cum ar fi cea întâmplată la Sân-Mihai, la granița Torontalului”, dar că „fiecare răscoală este urmărită și de anumite nenorociri”⁴⁹. În legătură cu evenimentele tragice de la Sân-Mihai din vara lui 1848 tradiția orală a localnicilor încă mai vorbește și azi⁵⁰.

Prin aceste lupte de la Sân-Mihai a început războiul civil în Banat, care va dura mai bine de un an. Incluși, în cele mai dese cazuri, fără voia lor într-o tabără sau alta, românii bănățeni vor fi nevoiți să-și sacrifice viața și bunurile lor materiale pentru interese străine lor.

Iar în Monarhie, în urma înfrângerii Revoluției, s-a instaurat din nou absolutismul și reacțiunea. Totuși, popoarele din Monarhie au reușit ca în perioada următoare, mai ales după desființarea absolutismului, să poarte o luptă mai unită pentru realizarea drepturilor lor.

THE ROMANIANS IN THE WESTERN BANAT IN THE BEGINNING 1848' REVOLUTION

Summary

In the spring of 1848, the Habsburg Monarchy was caught up in revolutionary turmoil, which soon turned into a bloody civil war. The multiethnic character of Banat, which was a constituent part of the Habsburg Monarchy, also had its reflection in the participation of citizens of various nationalities in the events which were to follow. Among them, there were also Romanians who, in the western part of Banat, were forced to join one of the sides involved in the conflict (the Serbian Revolutionary Movement and the

⁴⁸ Radu Flora, *op.cit.*, p. 99

⁴⁹ *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848-1849*, 373, p. 481-483

⁵⁰ Panta Cebzan a consemnat de la bătrânul Gheorghe Paușer din Sân-Mihai câteva întâmplări, ce e drept povestite destul de confuz, pe care acesta le-a auzit din bătrâni și care se referă la soarta unor cetățeni ai satului în timpul acestor evenimente.

Hungarian Revolutionary Movement). The attitude of the Banat Romanians towards the events taking place in 1848, especially during the first months of the Revolution, favoured the Hungarian Revolutionary Movement. When speaking about the southwestern part of Banat, especially about the Military Border, the Romanians, willingly or not, joined the Serbian Revolutionary Movement, which meant warring against the Hungarians.

In small numbers, in the spring of 1848 a few Romanians participated in the rebellion in Kikinda on April 24th, in the council of border guards in Crepaja on April 15th and 16th; and in the May Parliament in Sremski Karlovci, held by the Serbian revolutionaries, several Romanians from the villages of western Banat were present.

However, the most dramatic events occurred in Uzdin and San-Mihai, villages which tried to oppose the Serbian District Council with its seat in Pancevo. The battles near San-Mihai signified in fact the beginning of the civil war in Banat